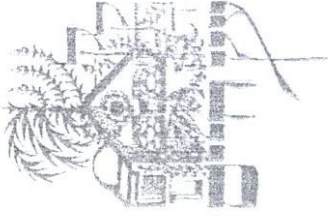

Καταγραφές

Ο Γάμος

Την 13 Σεπτεμβρίου, η Ετζ Χαγίμ προσέφερε το χώρο της για να γίνει ο γάμος της Λένας και του Ιόνι Ουϊσάντ από τα Ιεροσόλυμα. Το ζευγάρι είχε επισκεφθεί πέρισι τη συναγωγή. Αποφασισαν τότε, λοιπόν, να παντρευτούν στα Χανιά και επί τέσσαρες μήνες ασχολήθηκαν με όλες τις προετοιμασίες. Από το Ισραήλ έφθασαν στα Χανιά αεροπορικάς πολλές συγγενείς και φίλοι του ζευγαριού (120!). Μαζί τους ήταν και ο Ραββίνος Yaakov Moshe Zaks, από τα Ιεροσόλυμα, παλιός φίλος της οικογένειας του γαμπρού. Έφεραν φεγγιτό κασέρ από το Ισραήλ, για όλους τους καλεσμένους, επειδή δεν είχαμε τη δυνατότητα να τους εξυπηρετήσουμε εδώ. Το Μικβέ, οι αδελές και η ταβέρνα Κονάκι έγιναν μέρος της γιορτής σε διάφορες στιγμές.

Ένα από τα δώρα που προσέφεραν στη συναγωγή ήταν μια πολύ όμορφη "χουπά" από όρν που κατασκευάστηκε πριν από το γάμο. Τη σκεπάσαμε με ένα χρυσόκέντητο τοϊρικο ύφασμα από τη Προύσα, σάτεν που χρονολογείται στα μέσα του 19^{ου} αι. και τα πλατιά άκρα με ένα πράσινο και χρυσό μετζωτό ύφασμα από την Ινδία, που δωρίθηκε κι αυτό στο Καζ πριν από μήνες.

Αμέσως μετά την υιοθέτηση της Κετομιά, ο Ραββίνος Zaks προχώρησε με το Καντίς. Είχαμε ένα ειδικό μέρος στη συναγωγή όπου οι άνθρωποι που επιθυμούν να λένε το Καντίς για τους συγγενείς τους, αφήνουν τα ονόματά στα Εβραϊκά και μόλις έχουμε μανίαν το μνημονεύουμε. Φέτος είχαμε πολλές

(→ σελ. 2)

Οι επιγραφές της Συναγωγής Ετζ Χαγίμ Καθην. Ραβ. Nicholas De Lange, Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ (2ο μέρος)

7. Μαριμάρνη πλάκα, σπασμένη και ημιτέλης. Τα εφτά κομμάτια που σώζονται τοποθετήθηκαν στην πίσω αψίδα.

Υψος 142 εκ., βάθος 89,5 εκ.

מ' דן

כל עובר ביה

בבן [ב]יה רונה

הא' שפר את ב' כעפר

פזע פזאח אבר חניה

ישקן ברויה

קול פניה

ה' דת הבן צעור

החיד כסתר בך בכר

שלמה י"ל ותבקר בישן

שמעיה ביום ה'

אור ש ה' צ"א יצ"ח

Ο περαστικός, θρήνησε: κλάψε αντί να ευφραίνεσαι... κέρως... η σκόνη σ' ένα λεπτό το ? Ο Εδσπλάχνος

Μια τέτοια μέρα,

οδηγήσε μας χαρούμενα και χαρίσσανα στην τελείωση της αναγέννησής μας.

Όπως είναι γραμμένο

με το χέρι του προφήτη σου:

"Και θα σας οδηγήσω στο ιερό μου όρος, και θα γιορτάσετε εκεί

στο δικό μου οίκο προσευχής..."

Επειδή ο οίκος μου θα ονομαστεί

οίκος προσευχής για όλα τα έθνη!"

Και ας απολαύσουμε εμείς

και όλος ο Ισραήλ,

και όλοι αυτοί που κατοικούν στην

γη, δικαιοσύνη και ευλογία,

σάατη, ζωή και ειρήνη, ως την αιωνιότητα

ΧΡΟΝΙΑ
ΠΟΛΛΑ!
5762

Καμπολατί Σαμπάτ

Η συμβολή των εθελοντών ήταν μια θετική εμπειρία και βοήθησε πολύ στην υποδοχή των πολλών επισκεπτών της συναγωγής. Τελευταία οι εθελοντές συζητήσαν και ορίσαν (απ'αυτή τη στιγμή) για το Ερεβ Σαμπάτ που ήταν τόσο επιτυχημένη, ώστε απ'αυτή τη στιγμή να γίνει και κάθε χρόνο το Ερεβ Σαμπάτ έγινε στις 30 Αυγούστου και είχαν την τύχη να έχουμε, μαζί μας τον κ. Jakov Mathathias από το Ισραήλ. Ήρθε στα Χανιά για να μελετήσει την ελληνική γλώσσα (αφού, αν και γεννήθηκε στο Ισραήλ, και οι δυο γονείς του είναι από τα Γιάννενα. Επειδή όχι μόνο η "κοινότητά μας", αλλά και οι εθελοντές μας δεν είναι όλοι Εβραίοι, το σημείο όπου επικεντρώσαμε την προσοχή μας δεν ήταν η μορφή των προσωνύμων της Αρβίτ για το Ερεβ Σαμπάτ με τη Σαά και την Αμνιά, αλλά στην υποδοχή του Σαμπάτ και το Κιντούς. Ανάγναμε τη λάμπα με το λάδι μπροστά στο Εζρά, και όλες οι γυναίκες (Εβραίες και Χριστιανές) είχαν τις προσευχές. Μετά καθίσταμε όλους στη νότια αυλή και τραγουδήσαμε μερικούς ύμνους που ήταν κατάλληλοι για την περίπτωση (Λαβού λ' Αδωνάι, Μεγά Ντονί και Σαμπάτ Σαλού). Ο κ. Mathathias εξήγησε τη σημασία του κρασιού και του ψωμιού, του πλυσίματος των χεριών και τη σημασία των μπαράχτ και προχώρησαμε με την περιηματική τελετή. Δεν παρέλκει επίσης να μιλήσει για τη φύση του Σαμπάτ που συνδυάζει με μια σύντομη εισαγωγή που έδωσε ο κ. Σταυρούλακης για τη μεγάλη σημασία του Σαμπάτ για την

(→ σελ. 2)

Στο φως σου θα δώ το φως
[Υψόμενος 36: 10 (9)]. Ματθαίος

Σημειώματα

Παρόλο που φαίνεται περίεργο να αρχίσει μια φράση με ένα επίθετο, φαίνεται ότι εδώ υπάρχει το όνομα Ματθαίος, που είναι παρόν στα Ενετοκρατούμενα Χανιά, κορίσος στο 16ο

(→ σελ. 3)

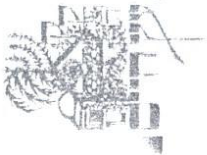

χάθηκε: ...και συνεπώς μελετητής της Τορά ...? Μαργαριτάρι ...??

Ο ευλαβής μας Ραββίνος Μπαρούχ υιός του Ραββίνου Σολομών, ευλογημένη η μνήμη του, κλείστηκε στην ακαδημία των ουρανών την 4η ημέρα του Αδάρ του χρόνου 5601 [1841] της Πλάσης.

Σημειώματα

Η ημερομηνία αντιστοιχεί στην Πέμπτη, 13 Φεβρουαρίου 1841 Ιουλιανή.

Ο Γάμος

(→ σελ. 1)

τέτοιες ενκαιρίες και, βεβαία, διάφορα μινιαν. Μετά τις προσεγγές ο Ραβίνος Zaks είπε ότι ήθελε να κάνει ένα μνημόσυνο για τα μέλη της κοινότητάς μας που πέθαναν το 1941 όπως και για τους τέσσερις ραβίνους που βρίσκονταν στα σπύρες τσίπας της νότιας ανλίας.

Μετά από την τελετή, δόθηκε μια δεξίωση με μουσική και χορό. Πολλοί ντόπιοι ήταν παρόντες στο γεγονός και μαζί με τους μουσικούς, χορευτές και απόλυσαν το κέφι των καλεσμένων.

Η ημέρα του γάμου ήταν μόνο η αρχή μιας σειράς από δεξιώσεις, εκδρομές και θαλάσσιες απολαύσεις.

Καμπολάτ Σαμπάτ

(→ σελ. 1)

εβραϊκή ενλάνεια. Είχαμε πάνω από 30 άτομα και ο καθένας είχε φέρει από ένα ωραίο φαγητό. Μετά το *Kanitz*, προσφέρθηκε ένας νόστιμος χορτοφαγικός μπουφές. Στο τέλος, πολλοί μπηχθών και να δώσουν τις ευχαριστίες για το *Ereβ Σαμπάτ*. Η οραία βραδιά τέλειωσε αργά (στις 2 π.μ.) και οι άνθρωποι ήταν τόσο ευχαριστημένοι που αποφάσισαν να το επαναλάβουν. Και όλα αυτά γράφη στη Dalia, τη Σάρα και τον Κωνσταντίνο Fischer και, βεβαίως, τον κ. Mathathias.

Συναυλία / ες

Την Κυριακή 2 Σεπτεμβρίου ξεκινήσαμε ένα καινούριο μνημόσυνο προγράμματος με συναυλίες από CD. Παρόλο που έχουμε ακόμα πολύ ζέση, η ατμόσφαιρα στην εκδήλωση ήταν πολύ ωραία. Το πρόγραμμα οργανώθηκε και σχεδιάστηκε καλά από τον κ. Hugh, Γραμματέα του Συλλόγου των Εβραίων στα Χανιά. Παιχθηκε ένα *Quintet* του Mozart για πιάνο και πνευστά, το τραγούδι 'Sie mir gegrußt' του Schubert και μετά η Φαντασία σε C για βιολί και πιάνο που ενσωμάτωσε πολλά θέματα από το τραγούδι. Παρ' όλη τη ζέση, το τελευταίο κομμάτι του κοντσέρτου, ένα από τα τελευταία *Quartets* (c sharp) του Beethoven εκλάσει υπέροχα τη βροδιά!

Μετά το κοντσέρτο, βρεθήκαμε όλοι στην ανλή να πιούμε ένα ποτό και να οργανώσουμε το επόμενο κοντσέρτο. Στις 27 Σεπτεμβρίου θα συναντηθούμε πάλι για να θυμηθούμε και την τραγωδία της Νέας Υόρκης με μουσική του Gershwin και Copland. Θα έχουμε κοντσέρτα και για την περίοδο του Σουκότ και η κοινή μας σιωπή θα είναι έτοιμη για τη δεξίωση μετά τη μουσική.

**Σουκότ 2001
στα
Χανιά**

Τα Ριμονίμ της Συναγωγής Ετζ Χαγίμ

Κατά τη διάρκεια των εργασιών αναστήλωσης της συναγωγής το 1996, δεν μας έκανε εντύπωση ότι στην πίσω ανλή υπήρχε πολύ λίγο περιθώριο να ανακαλύψουμε τίποτα στουδαίο. Αυτό ήταν αναμενόμενο, αν και όχι στο βαθμό που αντιμετώπιζαμε. Η περιοχή αυτή καταστράφηκε σοβαρά κατά και μετά την Κατοχή των Ναζί. Το 1941 ένα γυψοποιό καταστρέφει την κύρια μέισα. Εργονός ο Ραβίνος Αβραάμ Εβραγόν είχε σημειώσει την ύπαρξη της στα απομνημονεύματά του, που έγραψε λίγο πριν το θάνατό του το 1933. Την περιέγραψε περιληπτικά με ένα τρούπερο, αλλά δε δίνει άλλες λεπτομέρειες. Φαίνεται ότι πολλά από τα μυσά μετά από το βομβαρδιισμό καθάρισαν μεταξύ των χρόνων 1941 και 1944, όταν η Κοινότητα συλλογήθηκε, που σημαίνει ότι δε βρέθηκε τίποτα εκτός από κομμάτια κεραμικών και πιάνων, που ανέκριναν όλα στην περίοδο μεταξύ του 1943-55, όταν καταπατητές είχαν ζήσει στη συναγωγή. Οσάτο μπορούσαμε να μετρήσουμε χονρικά τη βάση της θεμελίωσης και βρήκαμε ότι σχημάτιζε ένα ακριβές τετράγωνο (συν / πλην λίγα εκατοστά). Βρήκαμε επίσης τα τρία καλύτερα πέτρινα σκαλοπατία της σκάλας που πήγαν στον πρώτο όροφο, από τον οποίο φανόταν (τοτε) το εσωτερικό της συναγωγής μέσω μιας κωρυαυτής γοτθικής ανίδας. Το ψηλό τερο κομμάτι της σκάλας είχε περιουσιστεί για να κάνει χώρο για την τουλάττα που κτίστηκε από τους καταπατητές και που, δυστυχώς, χάλασε μια από τις αποχετεύσεις στο μικρό.

Βάσει αυτών, μπορούσαμε να προσδιορίσουμε κατά προσέγγιση που βρισκόταν οι τρεις τάφοι των ραβίνων στους οποίους αναφέρεται ο Εβραγόν. Σκάφθηκε ένας λάκκος από

τα θεμέλια της μεχίτσα προς τα βορειοδυτικά και έτσι βρέθηκαν οι τρεις τάφοι. Δε βρέθηκε όμως ο τέταρτος σπουδαίος τάφος του Ραβίνου Χυλλέλ Εσκενάζι που απεβίωσε το 1710, στον οποίο ο Εβραγόν αναφερόταν ως 'χασιν' και 'τανανίκ'. Σημειώνει συγκεκριμένα ότι 'είχε εξωφανιστεί'. Αυτό διέγερσε την περιέργειά μου επειδή είναι δύσκολο να εξωφανιστούν τάφοι. Αλλά που ήταν; Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο ήταν ότι δυο από τους τάφους που είχαν ανακαλυφθεί ανήκαν σε ένα σχετικά παλιό τύπο που ήταν κάποτε στο παλιό εβραϊκό νεκροταφείο. Αποτέλονταν από ένα χαμηλό πέτρινο πλυνθό περίπου 20 εκ., πάνω από τον οποίο τοποθετήθηκε ίδια παλαιή στήλη. Ο τρίτος, ο πιο παλιός που πολύ διαφορετικό σχήμα. Ήταν ένας απλός καμπυλωτός σωρός από πατημένο χώμα διαστάσεων 2 μ. επί 50 εκ. στο φάρδος και 30 εκ. στο μέκος. Επάνω του υπήρχε ένα στρώμα από κονίαμα και όλη η επιφάνεια ήταν ασβεστομένη.

Δεν υπήρχε ενδειξη για τη θέση της πέτρας αφιέρωσης, παρόλο που αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι η δοτική άκρη του τάφου είχε χαλάσει όταν κτίστηκε η τουλάττα. Πολύ πιθανόν η πέτρα αφιέρωσης να έχει ενσωματωθεί σε όρθια θέση στη δομική άκρη όπως συμβαίνει στους παλαιούς εβραϊκούς τάφους στη Χαλκίδα και που θυμίζει τους εβραϊκούς τάφους στην Τύνδα και τη Λιβύη.

Βγάζοντας την τουλάττα, αρχίσαμε να δουλεύουμε γύρω από αυτό που απέμεινε στο νότιο τμήμα της παλαιάς μεχίτσα. Τότε, βρέθηκε μια χαμηλή υψοτήριση που φαινόταν ότι ήταν ό, τι απέμεινε από τη σκάλα, αλλά κάτω από αυτό είχαν τοποθετηθεί διάφορες μεγάλες πέτρες σαν

πλακόστρωτα. Βγάζοντας τις βρήκαμε ότι κάποιο χώμα σκέπαζε ένα σπορό ίδιο με αυτόν που είχε βρεθεί στον τάφο του Ρ. Σαλσίμ. Προφανώς αυτός ήταν ο τάφος του Ρ. Χυλλέλ, που είχε 'εξωφανιστεί' κατά το Ρ. Εβραγόν. Πιθανόν ανακατασκευάστηκε στον 18° α. σε ποίον ανήκε αυτός ο τάφος (παρά το γεγονός ότι υπήρχε ένα 'εραβ' γύρω του), τόσο κοντά στο χώρο της συναγωγής. Αποφασίστηκε λοιπόν απλά να τον καλύψουν. Εν πάση περιπτώσει, εταυρώσαντες ήταν ο χώρος των γυναικών και η είσοδος ήταν στο όριο από άλλη πόρτα, δεν θα μπορούσε ένας Κοέν να έλθει αδέλφ του σε επαφή μαζί του.

Καθαρίζοντας το μέρος, δώσαμε μεγάλη προσοχή, όπως και προηγουμένως, στην απομάκρυνση του χώματος, όπου βρέθηκαν πολλά κομμάτια ανθρώπινων οστών. Αυτό ήταν ό, τι απέμεινε από τους τάφους των ραβίνων που είχαν σπάσει κάποιοι κακοποιοί, είτε το 1944 είτε αμέσως μετά το τέλος του πολέμου. Μας ένοιαζε με προσοχή όλα τα λείψανα και τα ενταφιάσαμε στο προσκέφαλο του πιο μακρινού τάφου, καλύπτοντάς τα με τα με μια άσπρη μαρμαρίνη πλάκα.

Βρήκαμε επίσης ένα ενδιαφέροντα λάκκο σκεπασμένο με πηλό, που ήταν όμως άδειος, πέρα από βρομιάς, σκορπιούς και λίγα μύδια. Εάν υπήρχε κάτι μέσα, δεν απέμεινε τίποτα. Το μέρος, όμως, διέφερε το ενδιαφέρον μου και άρχισα να βγάζω με προσοχή όλα τα στρώματα από χώμα που μόρεσα να εντοπίσω μέσω της συνοχής και των κομψοποιημένων υλικών που υπήρχαν ανάμεσα. Μετά από 12 περίπου εκατοστά χώμα που έβγαλα, βρήκα κομμάτια από χρυσή κλωστή. Αργικά δε μόρεσα αλλά - συνεχίζοντας τη δουλειά - έφταναν μεγαλύτερα και μερικά ήταν ακόμα συνδεδεμένα σε κλωστές που ήταν τελικά απομνημάρια ενός πράσινου ατλάζιου (Οθωμανικό ολόμετο ο ύφανση) με υπολείμματα από χρυσόχλωνη διακόσμηση. Λίγο αργότερα βρέθηκε επίσης ένας πολύ αξιωματικός σωλήνας με ελαφρά κοινικό σχήμα. Στη στενή του άκρη υπήρχε ένα έγχο 12 εκ. μήκος, με ένα πλοσάτο σκαλισμένο σχέδιο με φύλλαμα. Κάτω από αυτό υπήρχε επίσης ένα όμοιο, αλλά ολόκληρο αντικείμενο.

Αυτά τα δύο αντικείμενα ήταν προφανώς τα ριμονίμ - διακοσμητικά τελειώματα για το *Σέφερ Τορά*. Ήταν επίσης προφανές ότι είχαν θαφτεί στο ίδιο σημείο μαζί με το πρώτο μεταξωτό ύφανση που ήταν μάλλον το με'α ή σκέπασμα για το *Σέφερ Τορά*.

Σε λίγα εκατοστά απόσταση από αυτά τα αντικείμενα, βρέθηκαν επίσης πολύ μικρά κομμάτια χαρτί. Σε πολλά υπήρχαν εβραϊκά γράμματα διαφόρων μεγέθων και ειδών. Από τότε που ανακαλύψαμε αυτή τη μικρή κρυψώνα ανάμεσα στα ματά

(→ σελ. 3)

και λίγο κάτω από το ύψος των πλυνθίων των τειρών, μας φάνηκε βροχολογικό να θεωρηθεί ότι είχαν αρθροί εκεί πριν το 1944, όταν έγινε η σύλληψη της Κοννόττας. Επειδή όλα τα αντικείμενα μέσα στη συνάεργή είχαν ληληθεί από αρχικά από τους Ναζί, ίσως τα δύο ριμούνι, το με γα και τα υπολείμματα των βιβλίων να ενταφίστηκαν επάνω πολύ νορίτερα στον κενό χώρο που ανώιθηκε, όπως ήταν το έθιμο για την αποθήκευση τεχνουργημάτων με ιερο χαρακτήρα, θαμμένα σε αυτό που ήταν ουσιαστικά ένα μικρό νεκροταφείο.

Τα ρητόριά είναι αρκετά παλιά και κρατούν ακόμα απομνημονία από τα τέμπλα ζωντανών πρσόνων χροιάς και φύλλων χρυσού. Το σπλ τους υποδεικνύει ότι έχουν πεθανάτα σχεδιαστεί σε «Φλωρεντίνου Μπαρόκ» σπλ, το οποίο δε μοιάζει καθόλου σ' αυτό που έχει απομνημονεί σε ακατάστοιχο από το 17 αι. στην Κρήτη, παρά ξιλό από το 17 αι. στην Κρήτη, παρά τη σημαντική επιρροή της ενετικής και ιταλικής τέχνης, ακόμα ζωντανής στο νησί, σ' αυτή την περίοδο. Πολύ πιθανόν πρόκειται για ανακείμενα που προήρθαν είτε από την Ιταλία ή την Βενετία, και εάν είναι έτσι θα πρέπει να έχουν έρθει πριν από το

πρώτου

9. Ένα μεμονωμένο κομμάτι τοιχοποιίας, με κάτω κάτοιο σφάλισμα.

Παράρτημα
Χάρη της πληρότητας, θα αναφερθώ
εδώ σε κάποια κείμενα μερικών ε-
βραίων ταρικών στήλων του υπά-
ρχον στα Χανιά. Ο Γ. Κωλύσιάνης
αναφέρεται στα δυο επιγραφές στη
Συναγωγή Σαλόμ, 'Μεταμονικά
Αρχαϊότες Χανίων
έξασπινόμενα', Έρευνα (Χανιά)
1/22 (6 Νοεμβρίου 1899). Τίσις πρό-
κειται γὰρ τῆς δυο επιγραφῆς αριθμοῦ
1 καὶ 2.

מִכָּאֵל הִכְזָן ב' שְׁבֻעֵי תַּעֲצֵה הַסִּפְתִּי מִבֵּיתִי
וְנָתַתִּי לָכֶם נֶפֶשׁ וְאָבִתִּי
וְאֵתִי ר' דוד כִּזְרוֹר חֹשֶׁשׁ מִכָּאֵל בְּנִיתִי
בֵּית זֶכֶל לִךְ מֵלְ עוֹלָמִים

*Ενός, Μιχαήλ Χα-Κογόν
Υιός του Σαμπετάι.
Είπε να είναι συνδεδεμένη η ψυχή του
με τη δεξιμάδα της ζωής,
πρόσφερα από το σπίτι μου και
έδωσα στο σπίτι του Κρίτον
σα άντρωση για τη ζωή μου και
για τη ζωή των προπατόρων μου και
τον αδελφόν μου Ρ. Δαβίδ Καζόφο.
Το μήνα του Τίεβθ του χρόνου 75210
Σον έκταμα μία κατοικία για να μεί-
νεις, ένα μέρος όπου θα κατοικήσεις
για πάντα [1 Βασίλεις 8: 13].*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα *μικροβίμια* είναι σε σύγχιση οβελών και παρουσιάζουν μια ταπνία που κρέμεται περίπου στο κέντρο και που τα τμήματα στα άνω και κάτω τμήματα χωρίζεται στα δύο. Και τα δύο τμήματα είναι σκευαζόμενα με ένα φλοισφεντικό σύστημα με πολυπλοκό φύλλωμα. Η ταπνία είναι διάτρητη με 12 μικρές τρύπες που απέχουν με ήσαν τα σημεία όπου δονόταν οι αλυσίδες για τα καπνά (θα έχετε να ήσαν 24 και πολύ πιθανόν αυτό ασπνι).

Στη συνταγογή μας δεν τίναμε
ριμνιόν για τη διακοπή των Ρο-
μίων της *Τορά*. Βρίσκαι, όμως, εντυ-
χώς εδώ ένα πολὺ καλὸ ξινὸ γλάστη
ποὺ κανονικὰ αναλαμβάνει πολὺ ὀλὸ-
κα ξινὸ γλάστη με παραδοσιακὲς
παραστάσεις για το εἰκονοστῆ των
ορθόδοξον ἐκκλησίαν. Ἐστὶ παρτε-
γλάται το ακρίβες ἀντίγραφο των
ριμνιόν μὲς με ἀσημένια καυτο-
γόνατα, ποὺ ἀπεικονίζετὰν στὴ φωτο-
γράφια ἐδῶ ὀπίω.

(Μια προσθήκη σε αυτό το άρθρο που αφορά δυο τικκιμ (θήκες για τη Siphrei Torah) μελετάει άλλα ξύλινα χειροτεχνήματα που φαίνεται να έχουν εισα-

Κείμενο καταγραμμένο από τον
Εβλαχόν. Μεταφρασμένο από τη
Humphrey, σελίδες. 36-7.

וורוו είναι μια διοίκηση της Humphrey (σελ. 37). ורדי Rivlin.
דבירי. Αυτός είναι ένας πεπειγμένος
τρόπος να γράψετε και έτσι η γραφή
5210 [1450], εάν αυτή είναι η
προβλεπή. Η Rivlin το μετράει έτσι
χωρίς σχολίο. Η Humphrey, μεταφρά-
ζοντας το κείμενο της Rivlin, γράφει
5192, σωστά διορθωνώντας το σε
דבירי και δε σχολιάζει την
ημερομηνία. Η διοίκηση θα έπρεπε
περισσότερο εάν υπήρχε μια
εξασφάλιση αναφοράς σε ένα βιβλίο
στον, αλλά η דבירי "היה" ("μας")
δε βρίσκεται στη Βίβλο σ' αυτή τη
μορφή. Αιτιώντας έναν τέτοιο
υπαντίκρυ, θα έπρεπε το 5192 να
είναι נחמיה, όχι דבירי.

*2. Εγγεγραμμένο σε ένα πρέκι. Το είδε ο Ζνί Ανκοβί στα ερείπια της Συναγωγής Σαλόμ το 1963. Άγνωστο που βρίσκεται τώρα.

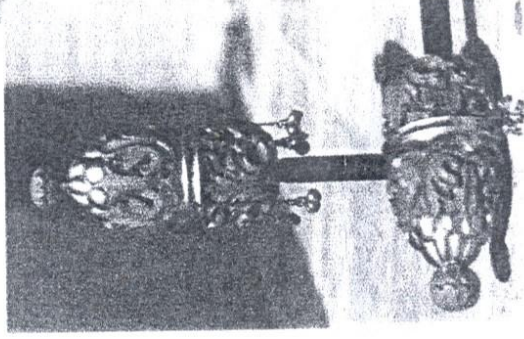
ש וחי] לעלם לפרט הקדשתי אני אליה לגו
בן מראל יל היכל הקדש זה לכפר נפשי

(Στο χρόνο 'Και θα ζήσει για πάντα' (δηλαδή 5/94 [433/4]) της (Εβραϊκής) Εποχής, εγω, Ηλίας Λαγό, υιός του Μιχαήλ,

είθε να ζησει για πάντα.
αφιέρωσα αυτό τον ιερό να
Για τη λύτρωση της ζωής

ΠΩΛΗΓΩΝ

Αγκορί, 'Επυγραφές', σελ. 65-84

χθεί στην Κάντια, Ηράκλειο, και που επιβεβαιώνουν περίπου τη χρονολογία των ριμονίμ

Τα καινούργια ριμονίμ.

(φωτογραφία, σελ. 67, 80). Βλέπε τον
Ankōri. Έβραίοι! σελ. 318.

Το χρονογράφημα, όπως το αποδίδει ο Ανκορί, πάρθηκε από τη Γένεση 3-22. Αυτός ο στοιχός αναφέρεται επίσης στο 'δένδρο της ζωής', που είναι και το όνομα της υπάρχουσας συναγωγής των Χανίων (Ετζ Χανιμ).

*3. Ταφική στήλη, που τώρα ανήκει σε ιδιώτη στα Χανιά.

שכבו יהיה שלום ימך
תחד ליצודה מכנה ועל
יוזום ד לח אלול משנת
ימך זל הנפטר לחעבה
נכון ומעולה כהר יעקב
צמח בשער זה הישיש
ירא ה וסר מרע נדע
עצבת קבורת איש חיל

Το ταρικό μνημείο
ενός γενναίου άνδρα
Που σεβάστηκε τον Κύριο
απέφυγε το κακό.

Το όνομά του ήταν γνωστό στην πύλη.
Ο μεγάλος, νεβηλαίος και
διασκελισμένος κύριος Ιωακείμ Λεον,
είχε να είναι η γεννημένη του
για ευλογία. Έφρχε να τη ζωή της
Ερχόμενης Εποχής στις 5 του μήνα
Ελκού του χρόνου 5484 [1724]
της Πλάσης. ????????? και ως είναι
ερίνη την τελευταία κατοικία του. Α
είναι η ανάσταση του αξιοβιβητή.

ΠΑΡΟΨΙΣΤΙΣ

Κείμενο αναγγραμμένο από τη φωτογραφία στο *BJGS* 10 (Καλοκαίρι 1992), σελ. 29.

Ὁ Ιακώβ Λεόν μπορεί να ήταν ο πατέρας του Σαμουήλ Λεόν, που μνημονεύεται στην αλληλογραφία του γαλικού προευνίου στα χρόνια 1745-46, ως ἀρχλος αναπρόξενος στην πόλη. (Judith Humphrey, *ibid.*).

*4. Ο Ankori είδε επίσης 'ένα αγρόνο-
λόγητο κομμάτι μιας εβραϊκής μαριμά-
ρινης επιγραφής... στην αποθήκη του
τοπικού Αρχαιολογικού Μουσείου.
Μπορεί, κατά τη γνώμη μου, άνετα να
καταταχθεί στο 18^ο αιώνα (Ankori,
Έβραιοι', σελ. 320).

Αναφορές
Zvi Ankori, 'The Living and the Dead: The Story of Hebrew Inscriptions in Crete (Part 1: The Lost Record)', *Proceedings of the American Academy for Jewish Research* 38-39 (1970-71), 1-100. [Ankori, 'Inscriptions' I]d., 'Jews and the Jewish Community in the History of Medieval Crete', in *Proceedings of the Second International Congress of Cretan Studies*, vol. 3 (Athens, 1968), pp. 312-367. [Ankori, 'Jews']

Abraham Eblagon, (Description of Crete and its Jewish Communities), ed. B. Rivlin, R. Abraham Eblagon and his Composition on Crete and the Jews of Crete' (Hebrew), *Pe'amim* 37 (1988), 113-139.

Judith Humphrey, 'An unpublished inscription from Chania', *BJS* 17 (Winter 1995), 35-39.

NICHOLAS DE LANGE

Η Χαβουρά

Θα μπορούσαμε σύντομα τη δεύτερη χρονιά μαζί στην ανανεωμένη Συναντήση Εις Χαρτίμ των Χανίων. Από την αρχή κάναμε ό,τι καλύτερο μπορούσαμε για να κρατήσουμε τη μνήμη της τελευταίας κοινότητάς ζωντανή, για να αναδείξουμε μαζί με ένα αληθινό εθρικό πνεύμα την Εις Χαρτίμ σε ζωντανή παρουσία στα Χανιά και με ένα δημιουργικό τρόπο να εκφράσουμε το θρησκευτικό μας συναίσθημα. Η ελληνική σταθερή είναι παγίο ζήτημα, στήριξης ήταν ένα παγίο ζήτημα, ιδιαίτερα όταν δεν είχαμε *Κεχλί* με την παραδοσιακή σημασία της λέξης. Αυτό που έχουμε, όμως, είναι ένας πύρρινος ανθρώπινο δυναμικό και η συμμετοχή τους σ' αυτό το έργο είναι πολύ σημαντική. Έχουμε μια λίστα με 200 ανθρώπους από όλο τον κόσμο, στους οποίους στέλνουμε ταχυδρομικός το περιδικό μας ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ, τέσσερις φορές το χρόνο. Έχουμε επίσης μια ομάδα ανθρώπων στα Χανιά - Εβραίους και μη - στην οποία βασίζομαστε. Τα δύο τελευταία χρόνια αυτή η ομάδα δούλεψε μαζί, με επιτυχία, έχουν λάβει ενεργό μέρος σε όλα τα σημαντικά 'γεγονότα' του *Καλ*. Η ομάδα συνεργάστηκε τώρα σε μια *Χαβουρά*.

Η έκδοσή προέβλεπε από τη λέξη 'αβέρ' που στα εβραϊκά σημαίνει φίλος, αλλά η 'κύκλος' ή 'συνέλευση'. Η *Χαβουρά* είναι λοιπόν μια ομάδα φίλων με κοινά ιδεώδη που συμμερίζονται την αναζήτηση για αληθινή πνευματική ζωή. Αυτό το είδος συλλόγου είναι πολύ παλιό και μπορεί να συνδεθεί με εκείνο στην Tanah, όταν αναφέρεται στον 'Σαμουήλ' και την ομάδα των Προφητών'. Είμαστε τώρα στη φάση αποσαφήνισης της *Χαβουρά* μας, στα πλαίσια της παράδοσης των *χαβουρό* που έχουμε ό,τι υπήρξαν πριν από τον 1^ο αι. μ.Χ. και φαίνεται να είχαν μια αναγέννηση στον 20^ο και 21^ο αι. στο Ισραήλ, ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία και τη Γερμανία. Προς το παρόν προσπαθούμε να προσδιορίσουμε το ρόλο μας και τις ενθύνες ως Εβραίοι της Εις Χαρτίμ. Αισθανόμαστε ότι είναι σημαντικό να αναπροσδιορίσουμε τις εβραϊκές αξίες που, όπως πιστευόμαστε, δεν είναι μόνο αξίες κοινές με τις άλλες μεγάλες θρησκείες, Χριστιανισμό, Ισλάμ και Βουδισμό, αλλά είναι αξίες που καθορίζουν μια πολιτισμένη ζωή και φιλοδοξίες.

Όταν θα σταθούν οι κανονιστικές εκδόσεις των Καταγραφών, θα είναι έτοιμη και η σχετική δηλώση. Όποιος επιθυμεί να λάβει ένα αντίγραφο πρέπει να επικοινωνήσει με τη Συναντήση.

Οι Μεγάλες Γιορτές

Οι εβραϊκές γιορτές γενικότερα και οι Μεγάλες Γιορτές ειδικότερα είναι πάντα μια πρόκληση, που κυρίως εστιάζει στο πως να προσεταστούν με γα το γεγονός. Το να μην έχουμε βασιστούμε σε δικό μας μινιάν και ό,τι επίσης πρέπει να είμαστε έτοιμοι για την πιθανότητα να έχουμε μόνο λίγα άτομα. Εκτός αυτού, υπάρχει και το ζήτημα της 'Εθραοσύντης' των σύμμετεχόντων. Μερικά άτομα που έρχονται στη συναντήση δεν είναι θρήσκα, άλλοι είναι μέλη αμερικανικών ή βρετανικών κοινοτήτων που είναι κοντά στους Μεταρρυθμιστές ή στους Συντηρητικούς. Άλλοι πάλι είναι Ορθόδοξοι, με παραδοσιακό τρόπο, ή μόνο κοντά στην ορθόδοξη ή ακόμη 'Reconstructionist'. 'Κανονικά' εμείς χρησιμοποιούμε το παραδοσιακό σεφραδικό σινάορ στις προσευχές *Σαχρίτ*, *Μινχά* και *Αρβίτ* που γίνονται καθημερινά και συνήθως προσαικά. Είχαμε, όμως, στιγμές όπου το παραδοσιακό *μαχζόρ* δεν εξυπηρετούσε πολύ τις ανάγκες των παρευρισκόμενων στις Γιορτές. Το ζήτημα αυτό γίνεται ακόμα πιο σημαντικό όταν δεν μπορούμε να έχουμε ένα *μαχζάν* που να διευθύνει τη λειτουργία. Αλλά κατά ένα περίεργο τρόπο, σε κάθε γιορτή καταφέρνουμε όχι μόνο να έχουμε ένα μινιάν, αλλά ακόμα και ένα ιδιαίτερα δημιουργικό μινιάν κι' έτσι η τελευταία καλύτερη - συνήθως - τις προσδοκίες όλων μας. Επειδή η καρδιά των προσερχών *Σαχρίτ* και *Αρβίτ* είναι η *Σεμά* και η *Αμινά*, αυτές οι προσευχές παραμένουν ακριβώς όπως προβλέπεται από την παράδοση, ενώ όλοι οι παρευρισκόμενοι έχουν τα σχετικά φωτοαντίγραφα. Οι προσευχές του *Μινχά* δεν παρουσιάζουν προβλήματα.

Με την επικείμενη γιορτή της *Ρος Α-Σάνα* τα μέλη της *Χαβουρά* μας συναντήθηκαν. Μαζί μας ήταν και άτομα από το Ισραήλ, τις ΗΠΑ και την Αγγλία. Οι κ.κ. Peter και Doris Naylor δούλεσαν πολύ με την Ahouva και την Yala Cohen για να βγάλουν φωτοαντίγραφα με το κείμενο της τελευταίας. Παρευρέθηκαν περισσότερα από 50 άτομα για το *Ερεβ Ρος Α-Σάνα*. Μετά την λειτουργία, πήγαμε όλοι για ένα παραδοσιακό σεφραδικό τραπέζι στην ταβέρνα Κονάκι. Τα τραπέζια ήταν στολισμένα με μεγάλα ολόκληρα φαγκρία. Πριν από το γεύμα, κάναμε την ευλογία πάνω στα φρούτα (μήλα με μέλι και ρόδια από τον κήπο της συναντήσης).

Στις ημέρες τις αναμονής, το *σοφάρ* ηγούσε κάθε μέρα (εκτός από το *Σάμπας*) και το γεγονός είχε καλή ανταπόκριση από τη γειτονιά. Το κύριο μας *σοφάρ* είναι από την Υεμέ-νη και με το όμορφο, καμπυλωτό του σχήμα (είναι περίπου 1μ και 20 εκ στο μήκος) έχει ένα πλούσιο και 'βαθύ' ήχο που αντηχεί όμορφα όταν παίζεται. Να φανταστεί κανείς ότι ακούστηκε και από την προβλήτα του λιμανιού μαζί!

ΓΙΟΜ ΚΠΟΥΡ

Το προί του *Ερεβ Γιου Κίπουρ*, τα μέλη της *Χαβουρά* είχαν ετοιμάσει δύο κείμενα: ένα για το *Κολ Νιντρέ* και το άλλο για τη *Νεχλί* για το τέλος του *Κίπουρ* σε τρεις γλώσσες (εβραϊκά, αγγλικά και ελληνικά). Ανακαλύψαμε επίσης ότι ένα μέλος της *Χαβουρά* από το Ισραήλ, ο Eddy Meiri, είχε κάποια πείρα ως *μαχζάν*.

Ανάγαμε τα κέρια και τα λυχνάρια και πολλές από τις παρούσες γυναικές συνέχισαν με την ευλογία. Μετά, όταν πληρώσαμε πια το βράδυ, ακούσαμε ένα σύντομο κήρυγμα στα αγγλικά και η σκέψη μας οδηγήθηκε στο να συνδύσουμε τη νηστεία μας με τα εκατομμύρια ανθρώπων σ' αυτό τον κόσμο που δεν έχουν να φάνε για να κρατήσουν στη ζωή. Καβίσαμε σιωπηλά για πέντε λεπτά για να γίνουμε ένα με τον μεγάλο πόνο του κόσμου σ' αυτή τη στιγμή και για να απευθυνούμε την *καβιαν* μας. Από αυτή τη σιωπή υψώθηκε το *Κολ Νιντρέ* που ένα άλλο μέλος της *Χαβουρά* μας, η Yali Cohen, τραγούδησε με μεγάλη πνευματική η- τα. Το *Καλ* έμεινε ανοικτό όλη την ημέρα της νηστείας και υπήρχαν διάφορα *μαχζόρι* και άλλα θρησκευτικά βιβλία στη διάθεση όλων (όπως 'Τα καθήκοντα της καρδιάς' του Ibn Pekkudah, ένα κλασικό της εβραϊκής πνευματικότητας) και κείμενα από τη *μεχίττα*. Αργά το απόγευμα οι άνθρωποι άρχισαν να συγκεντρώνονται στην αυλή της συναντήσης και άρχισε η *Νεχλί* όπως προβλέπεται, όταν ο ήλιος άρχισε την κορύφωση των δένδρων. Η τελευταία της *Νεχλί* πραγματοποιήθηκε εν μέρη στα εβραϊκά, στα ελληνικά και στα αγγλικά και τα μέλη του εκκλησιασματος διάβασαν τα διάφορα αποστάγματα. Προς το τέλος της τελευταίας, μετά από λίγα λεπτά σιωπής, ακούστηκε και πάλι το *σοφάρ*. Μετά βγήκαμε όλοι στην αυλή, όπου χορεύαμε, φρεσκοκομμένα καρπούδια και πετούν για το τέλος της νηστείας. Για όσους ήθελαν, μετά έγινε ένα χορογραφικό τραπέζι στην ταβέρνα Κονάκι. Στην τελετή παρευρέθηκαν περίπου 60 άτομα.

Το προί μετά το *Κίπουρ*, ετοιμάσαμε τα στηρίγματα για τη *σοουά* με την επόμενη μέρα προγορησμένα με τα πλάνια της. Πολλά από τα μέλη της *Χαβουρά* ήρθαν και έλαβαν μέρος στη διαδασία: η Merav Reul, η Sarah Stern, η Yala Cohen, η Ahouva και η Brouria Silberstein. Η Brouria ετοιμάσε επίσης κάποια κρεμαστά καλύμματα σε μπταπ με διάφορες ευλογίες στα εβραϊκά και ένα *σιβίτι*. Την παρασμένη χρονιά είχε κάνει την ίδια διακόσμηση σε κομμένο χαρτί. Φέτος είχαμε την περσινή διακόσμηση και την καινούργια από μπταπ, που αγοράστηκε με λεφτά που είχαμε βάλει στην άκρη για το σκοπό αυτό. Την επόμενη μέρα πήραμε πολλά κλάδια από τη φοινίκια, την ιτιά και τον πά- πορο. Πριν από αυτά, όμως, τοποθετήσαμε ένα μπουκάτο στρώμα από δένδρα, δρολίβανο, άγρα ρίγανη και θυμάρι επάνω στα στηρίγματα της 'οροφής'.

Την παραμονή της *Σουκός*, στο εσπε- ραίο

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ και ΒΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Προσεχώς η ιστοσελίδα θα αλλάζει πιο συχνά και ετοιμάζουμε επί πλέον μια βάση δεδομένων, που θα εξελιχθεί ανάλογα με το υλικό και το διαθέσιμο χρόνο. Προς το παρόν οι προστάσεις μας συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένα θέματα όπως: α) Βιβλιογραφία για τον Ιουδαϊσμό στην Κρήτη, β) Άρθρα για την κρητικο-ιουδαϊκή ιστορία, γ) Φωτογραφίες, δ) Λίστες με τα εγγραμμένα μέλη, στ) Πρόσφατα γεγονότα, ε) Σχετικό υλικό από άλλα εβραϊκά κέντρα στην Ελλάδα, ζ) Γενεαλογικά δένδρα Κρητικών Εβραίων, καθώς και ονόματα και ανθρώπων που προέρχονται από κρητικές οικογένειες.

Νικόλαος Χαννάν-Σταυρουλάκης
Λειτουργική-Συναντήση Εις Χαρτίμ
Τ.Θ. 251, 73001 Χανιά
Τηλ. +30-821-86286
Τηλ. & Fax +30-821-70397
E-mail: doti@grecian.net
Ιστοσελίδα: www.etz-hayyim-hania.org

Συντάκτης
Νικόλαος Χαννάν-Σταυρουλάκης
Γραφικά
Πάολα Νικότσερα
Γραμματική υποστήριξη
Αούβα Αμέρ-Κουμποράκη
Βιβλιοθήκη
Elizabeth Outram
Φωτογραφίες
Μανούσος Δασκαλογιάννης
Υπολογιστής
Ιδομενέας Μηστοτάκης

Γλωσσάριο των εβραϊκών λέξεων

Παράρτημα στην 4^η έκδοση του φυλλαδίου «Καταγραφές»

Αμινά	Κύρια προσευχή των πρωινών, μεσημεριανών και βραδινών προσευχών
Αρβίτ	Καθημερινές βραδινές προσευχές
Έρεβ σαιμπάτ	Παραμονή του εβραϊκού Σαββάτου και αρχή της αργίας του
Ερούβ	Χώρισμα
Εχάλ	Το ερμάριο όπου φυλάσσεται η Περγαμινή της Τορά
Καβανά	Πρόθεση που γίνεται πριν από την προσευχή
Κάλ	Συναγωγή
Καμπολάτ Σαιμπάτ	Τελετή για την έναρξη του εβραϊκού Σαββάτου
Καντίς	Προσευχή που διαβάζεται για τις ψυχές των νεκρών
Κεχίλά	Κοινότητα
Κετουμπά	Συμφωνητικό του γάμου
Κολ Νιντρέ	Προσευχή που σημαδεύει την έναρξη της γιορτής του Γιόμ Κιπούρ
Λεχά Ντοντί	Τραγούδι του βραδιού του Σαιμπάτ
Μαχζόρ / Μαχζορίμ	Προσευχητάριο / α
Μεχίτσά	Χώρος στη συναγωγή αποκλειστικά για τις γυναίκες
Με'ιλ	Πέπλο που σκεπάζει το Σέφερ Τορά
Μικβέ	Τελετουργικό λουτρό για τελετές εξαγνισμού
Μινιάν	Ο ελάχιστος αριθμός ανδρών που απαιτείται για την ομαδική προσευχή στη συναγωγή
Μινχά	Καθημερινές μεσημεριανές προσευχές
Μπεραχά / Μπεραχότ	Ευλογία / ες
Ριμονίμ	Διακοσμητικά στοιχεία για το Σέφερ Τορά
Ρος Α-Σανα	Εβραϊκή Πρωτοχρονιά
Σαιμπάτ	Αργία του εβραϊκού Σαββάτου
Σαιμπάτ Σαλόμ	Ύμνος και ευχή για την έναρξη του Σαιμπάτ
Σαχρίτ	Καθημερινές πρωινές προσευχές
Σεμά	Κύρια προσευχή (Ακουσον Ισραήλ...)
Σέφερ Τορά	Η περγαμινή της Τορά
Σιβίτι	Διακοσμητικό ταμπλό που δείχνει την κατεύθυνση των Ιεροσολύμων για τις προσευχές
Σιντούρ	Προσευχητάριο
Σοφάρ	Κεράτινη σάλπιγγα που σημαδεύει πολλές εβραϊκές γιορτές
Σουκά	Καλύβα
Σουκότ	Η γιορτή της Σκηνοπηγίας που μνημονεύει την παραμονή των Ισραηλιτών στην έρημο για 40 χρόνια.
Τικκίμ	Εύληνη ή μεταλλική θήκη για το Σέφερ Τορά
Τορά	Ο Νόμος του Θεού όπως δόθηκε στο Μωυσή (Πεντάτευχος)
Τσαντίκ	Άγιος
Γιομ Κιπούρ	Η γιορτή της Εξιλέωσης
Χαβού λ' Αδονάϊ	Τραγούδι του βραδιού του Σαιμπάτ
Χαβουρά	Αδελφότητα
Χαζάν	Διευθυντής των προσευχών στη συναγωγή
Χασίντ	Ασκήτης
Χατάν Τορά	Αυτός που κρατάει την Περγαμινή της Τορά στη γιορτή Σιμχάτ Τορά
Χουπά	Σκέπη κάτω από την οποία στέκεται το ζευγάρι κατά την τελετή του γάμου